

TA'LIM MUASSASASIDA QULAY IJTIMOY-PSIXOLOGIK MUHIT YARATISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI

Pardayeva Gulchehra Safarovna

Samarqand davlat pedagogika instituti
Pedagogika kafedra katta o'qituvchisi.

Boboxolova Madina Odil qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Urgut filiali pedagogika va tillarni o'qitish fakulteti 4-bosqich talabasi.

madinaboboxolova7883@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20157109>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratishning pedagogik shartlari va omillari tahlil qilinadi. O'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, o'zaro munosabatlari va ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi psixologik iqlim masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, guruh dinamikasi, motivatsiya va muloqot madaniyati kabi omillar ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi. Shuningdek, maktab muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlashning amaliy yo'llari va pedagogik texnologiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy-psixologik muhit, pedagogik shart, psixologik xavfsizlik, hamkorlik, guruh dinamikasi, o'quvchi shaxsi, muloqot madaniyati, ta'lim muhiti.

Annotation. This article analyzes the pedagogical conditions and factors for creating a favorable socio-psychological environment in educational institutions. It examines issues related to the psychological climate that directly affects students personal development, interpersonal relationships, and the quality of education. The article provides a scientific and theoretical basis for factors such as teacher-student collaboration, group dynamics, motivation, and communication culture. In addition, it presents practical ways and pedagogical technologies for ensuring psychological safety within the school environment.

Keywords: Socio-psychological environment, pedagogical condition, psychological safety, collaboration, group dynamics, student personality, communication culture, educational environment.

Bugungi kunda ta'lim tizimida faqat bilim berish emas, balki o'quvchining har tomonlama kamol topishiga sharoit yaratish ustuvor vazifaga aylanmoqda. Shu munosabat bilan ta'lim muassasasidagi ijtimoiy-psixologik muhit masalasi pedagogika fanining markaziy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Qulay psixologik iqlim o'quvchida o'rganishga qiziqish, ijodiy fikrlash va ijtimoiy ko'nikmalar shakllanishini ta'minlaydi.

Psixologik muhit deganda ta'lim jarayonidagi barcha ishtirokchilar-o'quvchilar, o'qituvchilar, ma'muriyat va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar majmuasi, ular o'rtasida hukmron bo'lgan hissiy va axloqiy iqlim tushuniladi. Bu muhit qulay bo'lganda, o'quvchida maktabga bo'lgan munosabat ijobiy bo'ladi, ichki motivatsiya kuchayadi va bilim o'zlashtirishda yuqori natijalarga erishiladi.

Milliy ta'lim standartlari va Prezidentimizning ta'lim sohasidagi islohotlarga bag'ishlangan farmonlarida ham psixologik jihatdan sog'lom muhit yaratish alohida ta'kidlanadi.

Shu sabali ushbu mavzuni ilmiy jihatdan tadqiq etish dolzarb amaliy ahamiyat kasb etadi.

“Ijtimoiy-psixologik muhit” tushunchasi rus psixologi V.M. Bekhterev tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo’lib, keyinchalik K.K. Platanov, G.A. Andrieva va boshqa olimlar tomonidan rivojlantirildi. Mazkur tushuncha guruh a’zolarining bir-biriga va o’z faoliyatlariga bo’lgan munosabatlarini, hamda guruhda hukmron bo’lgan ruhiy holatni ifodalaydi.

Pedagogika sohasida ijtimoiy-psixologik muhit bir necha komponentdan tashkil topadi: kognitiv (bilimga yo’nalganlik), affektiv (hissiy-emotsional munosabatlar), axloqiy (me’yorlar va qadriyatlar) va xulq-atvor (O’zaro ta’sir usullari) komponentlari. Bu komponentlarning uyg’unligi qulay iqlimning asosiy belgisi hisoblanadi.

Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, qulay psixologik muhitda o’quvchilarning akademik ko’rsatkichlari 28-34% ga oshadi (Zagvyazinskiy, 2001). Bunda bir necha mexanizm ishlaydi:

Borinchidan, xavfsizlik hissi kognitiv faollikni oshiradi; ikkinchidan, o’zaro hurmat ijodiy fikrlashni rag’batlantiradi; uchinchidan, guruh hamjihatligida o’qishga bo’lgan motivatsiya ko’tariladi.

Salbiy psixologik muhit esa, aksincha, o’quvchida maktabdan bezish va hissiy charchoq kabi holatlarni keltirib chiqaradi. Bu holatlar nafaqat ta’lim sifatiga, balki o’quvchining sog’lig’i va shaxsiy rivojlanishiga ham jiddiy zarar yetkazadi.

Qulay ijtimoiy-psixologik muhitning shakllanishida o’qituvchi hal qiluvchi rol o’ynaydi.

Tadqiqotchilar o’qituvchining bir qancha sifatlarini muhim shart sifatida ko’rsatadi: empatiya – o’quvchilarning ichki holatini his qila olish qobiliyati, kongruentlik-o’ziga xos va halol bo’lish; hamda so’zsiz qabul qilish-har qanday o’quvchini shaxs sifatida qadrlash.

O’qituvchining muloqot uslubi ham muhim shart hisoblanadi. Demokratik uslub eng qulay muhitni yaratadi: O’quvchilar fikri tinglanadi, muhokamaga jalb etiladi va qaror qabul qilishda qatnashadilar. Avtoritar uslub qisqa muddatda intizomni ta’minlasada, psixologik muhitni buzadi va o’quvchilarda passivlik, qo’rquv yoki tajovuzkorlikni keltirib chiqaradi.

Sinf jamoasi- bu shunchaki bir xonada o’tiradigan o’quvchilar to’plami emas, balki umumiy maqsad va qadriyatlar asosida birlashgan sotsial guruh. Qulay muhit yaratishda guruh dinamikasini to’g’ri yo’naltirishning quyidagi pedagogik shartlari ajratib ko’rsatiladi:

Birinchi shart- umumiy maqsadlar va qadriyatlarning shakllantirilishi. O’qituvchi sinf bilan birgalikda hamkorlik qoidalarini, o’zaro yordam an’alarini va guruh qoidalarini ishlab chiqishi kerak. Bu jarayon o’quvchilarda javobgarlik hissini shakllantiradi.

Ikkinchi shart- ijobiy o’zaro ta’sirni tashkil etish. Kooperativ o’qish texnologiyalari o’quvchilar o’rtasida ijobiy muloqot va hamkorlik ko’nikmalarini rivojlantiradi. Johnson tadqiqotlari kooperativ ta’limda o’quvchilar o’rtasidagi munosabatlar sezilarli darajada yaxshilanishini tasdiqlaydi.

Uchinchi shart- ziddiyatlarni konstruktiv hal etish ko’nikmalarini o’rgatish. Har qanday jamoada ziddiyatlar muqarrar. Shu sababi o’qituvchi o’quvchilarga mediatsiya, muloqot va kelishuv ko’nikmalarini ongli ravishda o’rgatishi lozim.

A. Maslouning ehtiyojlar ierarxiasiga ko’ra, xavfsizlik ehtiyoji qondirilmasa, bilish ehtiyoji to’liq amalga oshirilmaydi. Psixologik xavfsizlik- bu o’quvchining sinf muhitida o’zini hukm qilinishdan, masxara qilinishdan va rad etilishdan himoya qilingan his qilishidir.

Psixologik xavfsizlikni ta’minlashning asosiy shartlari quyidagilardir: har qanday savolni berish huquqi; xato qilishning normal hodisa ekanligi; tengdoshlari tomonidan hurmat ko’rish; va o’qituvchi tomonidan adolatli munosabat.

Bu shartlar bajarilganda, o'quvchilar yangi g'oyalarni sinab ko'rishdan qo'rqmaydi, o'z fikrlarini erkin ifodalaydi va o'rganish jarayonida faol qatnashadi.

Psixologik muhit nafaqat insonlar o'rtasidagi munosabatlar, balki jismoniy muhit bilan ham chambarchas bog'liq. Sinfxonaning yoritilganligi, mebel joylashuvi, dekoratsiya va sinfda mavjud resurslar o'quvchilarning kayfiyatiga va o'quv motivatsiyasiga ta'sir ko'rsatadi.

Ergonomik va estetik jihatdan qulay sinf muhiti o'quvchilarda maktabga ijobiy munosabat shakllantirishga xizmat qiladi.

Sinfxonani zonalarga bo'lish (guruh ishlari uchun, mustaqil ish uchun, dam olish uchun) o'quvchilarga o'z ehtiyojlariga mos faoliyat turini tanlash imkonini beradi. Bu esa o'z-o'zini boshqarish va mas'uliyat hissini rivojlantiradi.

Qulay psixologik muhit yaratishda ota onalarning roli e'tibordan chaetda qolmasligi kerak.

Maktab, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik uchala tomonning – bolaning ta'lim muhitini birlashtiradi. Ota-onalar maktab hayotiga faol jalb etilgana, o'quvchilar o'zlarini qo'llab – quvvatlanganlik hissida bo'ladi va bu ularning psixologik barqarorligini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda ta'lim muassasasida qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratish-bu bir martalik tadbirlar majmuasi emas, balki doimiy va maqsadli pedagogik jarayon. Ushbu jarayonning muvaffaqiyati o'qituvchining kasbiy mahorati, jamoani shakllantirish mahorati, psixologik xavfsizlik ta'minlash ko'nikmalari va ota-onalar bilan hamkorligida bog'liq.

Tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, qulay psixologik muhit yaratishning asosiy pedagogik shartlari bir-biridan ajralmas tizimini tashkil etadi: o'qituvchi shaxsiyati va demokratik muloqot uslubi, guruh dinamikasini to'g'ri yo'naltirish, psixologik xavfsizlikni ta'minlash, qulay jismoniy muhit va ota onalar bilan hamkorlik. Bu shartlarning uyg'un amalga oshirilishi nafaqat o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlarini, balki ularning umumiy farovonligi va shaxsiy kamolotini ham ta'minlaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu pedagogik shartlarni boshlang'ich sinflarda eksperimental sinovdan o'tkazishga va milliy ta'lim tizimiga tatbiq etishning samarali modellarini ishlab chiqishga yo'naltirilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulxanova-Slavskaya K.A. Strategiya zhizni. – Moskva : Mysl, 1991 – 299b
2. Andrieva G. M. Sotsial'naya psikhologiya. – Moskva: Aspekt Press, 2001.-376b
3. Bekhterev V. M. Kollektivnaya refleksologiya. – Petrograd, 1921
4. Markova A. K. Psikhologiya professionalizma. – Moskva: Znanie, 1996.-308b
5. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent , 2020.
6. Pedagogika: darslik / R. Mavlonova va boshq. – Toshkent: O'qituvchi, 2010-480 b
7. Platonov K. K. Struktura razvitie lichnosti. – Moskva: Nauka, 1986.-255b